

Kägot särskilt meddelande om den döda förelkom
y. utan spordes från men till men, eller från
by till by, förelkom anmälan till prästen, som
skedde direkt med bud, oftast av de närmaste
till den döde. Flaggning har knappast före-
kommit förrän de senaste 15-20 åren.

Anmons i tidningar började lite före flaggning
av pi helv stång, som som började kom jag ej
säga. Begravningskort förelkom mig ej före 1905.

Till begravningen bjöds först släkten, som
möjligen kunde komma, och så by och socknar
allt efter råd och omständigheter.

Deltagande i sorgen var, i flertalet fall, först på
begravningsdagen, med orden "jag får bekäga sorgen".

När döden inträtt väntades hen och sinner till,
huvudet nästan i höjd med kroppen och den döde
alltid på rygg. Ofta lästes "Fader vår" och "Välsignelsen"
någon gång sjöngs även en psalmvers. 7.

Kr /

x L B
Förval nu
vill jag somna
och fridens
här bebo

Vänd

Ms L

Någon äldre bekant eller grannar fanns gärna
vid tillfället som slöt den dödes ögon, oftast
med ett par slantar, eller större knappar.
Om den dödes ansikte ej var fullt skilt, så
blev det snart dödsfärg i färgen, han eller
hon väntar på någon. Sedan på den döde ställdes
repp med en bok, eller en inspirerad handduk.
Över den dödes ansikte lades en mindre handduk
eller annan bit vitt tyg, och kallades "ögonslut" (ögonslut)
På bröstet lades oftast en Palmettblad eller ett
Testaments äran bibel, samt en ullbox, även
annat stil dugde, om ej ullbox fanns. Orsaken
var, att ande makten ej skulle kunna göra
någon skada. Kroppen brukade få ligga kvar till
det ringdes spålarinnings för den döde, då vid
den tiden började trögningen, var någon grannar
eller också var någon, som brukade biträda
med dykt. Vid begravningen lades den döde

N: 3

öfplast på ett sofflock eller annat bräde som
passande längd och bredd, särskilt bräde, eller
närvarande därpå vet jag ej. De manliga rakades av
någon god vän eller grenne. Den som rakade
den döde stoppade den dödes rakkniv på sig,
som blev hans tacksbärg. Särghalmen bars ut
men något särskilt förfarande vet jag ej, men
dödsbekennt gavs bort till någon fattig eller
vaksä till den som tvättat den döde. Stöt
liktligt gagnades gransis eller någon gång pars
som bar en stark lukt. De personer som varit
med om att tvätta den döde hjälpte till med
svepningen. Någon gång för s. k. bälte folk
anlitades särskilt kunnig för svepning.
Till undersidan togs ett slitet lakan, eller annat
 vitt tyg. En liten dyne av vitt tyg stoppad med
holm lades under den dödes huvud, en ren och
som möjligt hel skjorta togs på den döde.

Fanns ej skrytad tjänlig, brukade någon god vän
eller grannar hjälpa. Det har förkammat sig
den döda ^{förut} ärdnät med allt för sin Lidenfärd.
En Johanna Molander och hans hustru döda på
80-talet, hade allting färdigt i minst 30 år före
sin bortgång, även kisten, som han själv gjort,
han var själv en mycket dugglig finsnickare.
Molander bodde i en rödfärgad vacker stuga
under Aspholmen nära gränsen till Eiteryds förs.
Johann på Kudderstorp och hustrun Ingrid, hade
sina breddlinns, och flera med dem.
Någon som lades i kisten fullt påkådd kammars
gag ej till, var ej brukligt här. En begare
från Åmshult blev skickad från U. L. A. som
lik i Högstidskläder 1896. Tiofem kvinnor hade
ofta sin breddskat, om den fanns, annars en
annan vit huvudduk. Någon manlig med kät
känner jag ej. Tio strumpor och vita vantar

822 4

N: 5

bräckades västen alltid. Liket lades i kistan
så snart den kunde bli färdig och den som
gjort kistan följde alltid med och var behjälps-
lig med att lägga dit den döde. En del
hyvelspån lades i botten och därpå laknare.

En skräddare, liden Ties västen, född 1800 dog i
mitt hem 1878, han hade bott på Torpet förr.
Carl Ahlström i Hultången gjorde kistan och bar
den till platsen, sjöen släppt Ties bräder och
allt för två (2) kronor. Inga fjällar på kistan
och bärhandtagen av bestrep, hålen berrade
i sidan och raffen med knutar på insidan
Kistan svärtes med "Färgrot" Dick så till att
man vände upp och ned på soliga kottkär
och med en trasa fuktad i vatten tog av
solit och strök på bräderna och när detta
var gjort, strök lätet över med en så fläck-
sval som lämnade någon liten glans, man

nr 6

vita handskar eller vantar, y håller händer
barde vidröra färgen, och som en rågnskur gick
det mesta av färgen bort. Jag som spjörig, såg
på när liket lades i kistan, som befans vara
för liten, och Carl Håkansson, med båda händer
och ena knäet tråkade ner liket, med orden
"Du ska väl bli där". Den døde hetade Petter
Isaksson, och var i livstiden mycket vidskeplig.
Man satte nästan alltid en liten bukett blommor
i ena handen på den døde, och på vintern några
kvistar lingonris, dessa visser sig, händerna lades
nästan alltid i kors på bröstet. En slinga av
lingonris, och en sommarens blommor som
plockades uti lades runt den døde över på
kläderna. Någon fläsk klädd som brud ut jag ej
men väl uttrycket, "han är som en brud".
Har ej hört något om, att man band om fötterna.
Vid avfärden från hemmet kastade Katarina Håkansson

nr 7

i Örsholmen likvattnat (det man ansåg för den
döde) efter sin man, med några ord, att y kamma
åter. Om ringar och smycken gick det olika till.
några fick behålla dem på sig, men de flesta tog
dem av. 1888 dog en gammal något över 80 år.
Lamma Linnar på Legerön Osvaldö, dit kom
hustrun Eva Andersson från Kåsnäs med sin
18 månader gamla gosse, för att få bet för
en köptygge. Gossen togs runt liket tre gånger
motsols för att bli betad, jag då 17 årig sig på,
men gossen blev allt mera kallt och föräldrarna
fick söka läkarvård, fortän sent. Nästa,
då gosse, lever ännu 1949 men är mycket
kallt. Det vatten som stannade på en jorrfäst
sten som var mer eller mindre ihålig, så att
regnvatten stannade kvar, och man över stenen
burit lik. Detta vatten skulle man tvätta sig
med för att bli fri från skabb, utslag och

Nr 8

många andra rummarer, även, och inte minst
för lyten av olika slag. Till det rum som
hållst kunde användas som likkammare, dock ej
dagligkostmat, liksom mat pryddes med vackrat
grenar på golvet, två mindre omkr: 1,5 m höga
grenar sattes fast i en fot, likt julgran, vid
huvudenten, två ljus ställdes på ett bord eller
tavla (bänk) emellan grenarna. Vita lakan
hängdes för fönstren. På smäställen blev oftast
logen, eller vedboden, även annat skjut ordnat
till till liksom. På somnaren gjordes ofta
i ordning försäl ut till liksom, dessa seder
håller delvis i sig ännu. Någon särskild tid
eller tillfälle att se liket förekom ej.
Någon särskild vaka eller vaknatt förekom ej
i miss eller muna föräldrars tid, man begre-
ningsdagen och kvällen kallades vaknatt.
Man sade, dom, eller de är på vaknatt efter

nr 9

den eller den, därmed menades begravnin-
 g och ofta gick hela natten ut vid större
 begravnin- med 35-75 gäster. Kistorna var
 alltid svarta, bestriktas med limvatten och
 himrök, på senare delen av 1800-tält strukna
 med färg, eller också ställes stenkol och
 siktades på kisten, i vilket fall limvattnet
 fick vara starkt och ^{hålls} väntas över samtidigt man
 strök på himröken, sidena kister färgades ej.
 (Jag har själv gjort många kister, den första 1895)
 Kistorna hade då någon form av bit, med båda
 sidor och botten. Till en vanlig stor kista var
 gavlarna, den större $\begin{array}{c} 51 \\ \square \\ 41 \end{array}$ 3 den mindre $\begin{array}{c} 41 \\ \square \\ 31 \end{array}$ 2 m,
 längd 1,9 m vid den 60 cm naturligtvis
 större eller mindre efter behov. Kistor för
 barn färgades oftast vita, med några gula stjärnor
 eller rosor, antingen målade eller påklippta
 papper. Ingen spik användes, man kunde då ej

nr 10

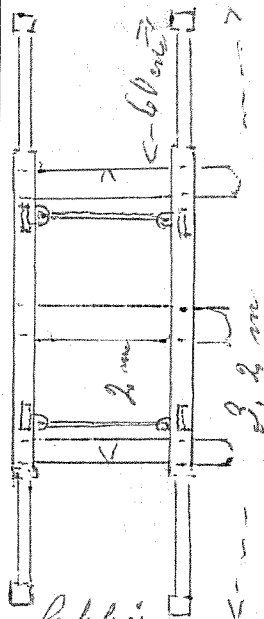
Kåla locket eller kisten, det gjordes näml:
sedan den var ihopsatt. Ju fler källningar ju
färsämare var det. På gulva kistens kant
klistrades eller fästades ett svart eller vitt tyll
med små stjärnor etc, i bröst på tyll, en vit
tyggrensa 15-18 cm bred runt hela kanten, och
vackad i angula vack, detta hängde nedåt sidan
när locket påsattes. Locket pinrades fast med
åtta träpinnar som följde med locket, för
dessa pinnar var lid borrade i locket och
kanten på kisten. När man pinnat på locket
skars det överblivna av pinnen bort och med
ett finger tog man lite färg på kisten och
gned över de vita fläckarna. Såväl kisten
med botten, som locket hapsattes med limmade
träpinnar. Man hade ett s. k. kistbarr ungt 6 cm
och längre än vanliga, för att kunna borra
i lockets sneda kårnor. Kistringar gjordes av

Hamnadsund, Anders på Linsboda, Sven-E. Larsson,
 Magnus i Bisterhyttan, smen i Öghult. &
 Mindre hemslade och fattighjon hade y järningas
 uten endast bast eller kampsen tillverkare var,
 förut vämd, Carl Eriksson Hultången, Sven
 Andersson Thimaberga, Nils i Jonsboda, Erik
 Bos uppl. Den som gjorde kistorna målade dem
 Fabriksgjorda kistor köptes först 1900 Telits början
 hos Carl Lagerblad i Skurhuset, dessa köptes vita
 (ofärgade) och målades av målare. Dessa saker
 lades nog ner i kistorna såsom matsked, rökpipa
 men dessa hade förmultnat, men min farfar
 död 1870, var kaptväktare och köpte två
 särskilda gånger flaskor med brännvin uti,
 Korken tillsluten med vax. Brännvinet drack
 han ut. och flaskorerna gjordes ej. Brännvinet
 lär varit bra, min far som varit med om
 många graver. Talade om det, död 1901 76 år

N: 11

✓
 Mitt
 meddelande
 avser tiden
 från 1850
 omk:
 eller något
 före

N: 12

Likbår
höjd 60 cm

Likbår har ej varit använd under min tid, men under fars och farfars tid användes den. Den fanns upplagd och bevarad under min skoltid, därför kan jag beskriva den. Skottnarna var fyrhyvlade stänger omk: 3,2 m långa, 75 x 75 mm diameter, skarpkantiga men rundhyvlade på ändarna och något smalare, med limmade knappar, detta för att ej glida av axlarna på de fyra som bar. Bären var isärtagbar detta för att lättare kunna transporteras. När den packades hölls den sammman av två järnhasper. Man kan tänka sig hur det var att bära en död till kyrkan en söndagsmorgon på vintern då det snöat och ytt, kändes hela natten och vägen som då var dålig, och över två gj: mil lång, ej underligt att två man bar matknäpset. Det var ju fyra som bar i varje skift och dessa kunde väl inte bära mer än högst 1 km och i de flesta fall skulle begravnngen vara före högmässan.

N. 13

Församlingen ägde bären Kistan bands med rep
på bären, detta för att y falla av om någon snarade
och föll. Min far har berättat det från sin barndom
och även hans far. Olika bären för rika och fattiga trämmar
jag ej. Tidens att bära liken på bär upphörde före 1870.
Man valde om möjligt lika stora karlar i samma lag
då bären skulle bäras på axarna. Märlog fans ej som
skulle bära. Bärkläde (hängkläde) har beagnats under
hela min tid, dessa var värda särskilt därtill,
starka, vita till färgen omk: 35 cm breda 3.5 m
långa och med långa virkade eller knypplade
fransar i var änd, dessa linades ut utan sväpt
men skulle återlämnas rona. Tidens fans och
ägdes av några i församlingen.

Att skjuta liken på vagn förekom nog ej före 1860.
De vagnar som först gagnades var vanliga lätta sk-
bottvagnar utan fjädrar s. b. kvadrakäskar att
sätta kistan uti luften på 1875 fans det någon som

skaffat likfjärrvagn (liggerfjärrvagn), som kunde lutas.
Man lade grannar i botten i vagnen, (grannar), och på
sidorna vid kisten sattes grannkastar och blannar.
På sommaren sönne björkristar. Omkring 1900
börjades transport på likvagn, som tröskes av förs
och kördes av arrendatorn på prästgården och han tog
betalt för skynsen. Det var motbjudande till en
början att liket skulle köras på vagn, och det var
nog inte så liten strid om den saken, den døde blev
skakad i vagnen på stunga vägar och man fick i
vagn fall bära till något hyggelig väg. (man då y på här)
Något skadligt för hästen att dra lik vet jag ej annat
än att de fick vana sig på sakta, man fick
näml. ej rida köra i trer, inte ens andföra en
banke, utan endast sakta skritt. Mer än en hest
användes y för vanliga vagnar, endast tre likvagnar två
Hästarna varo y sambrukade. Likbil finns y närm 1949
innan församlingen. L.k. liksläpa vet jag ej om även förs:

202 15

den som skjutades likat på natten
begår inte alltid givet på kistan,
sådan man har ett skämtske, eller
vårdar att sitta på.

Utfärdstol har brukat hållas de smärte hundra ännu
och brukas ännu. Den som brukade hålla utfärdstol
hållades ofta spydigt, "redkastpräst" som som helst,
begärd med tal och sångförmåga, helst de senare.
Prästen började nog y hålla utfärdstol förrän på 1900-talet
föresten i enstaka fall. Något bevarat tal hämnar jag ej.
Utfärden började vänta alltid med en psalmsvers
till. Nu vill jag kryta upp o.s.v. eller Min högtidsdag
går in, allt är så tyst och stilla, eller, jag svär
slegen var, jag ligger i nöd och smärta. Vid delige
väder hölls tal i eller vid likrummet, och vid
bättre väder ute. Kistan ställdes på ett par bokar
och innan kistan pinsades igen sedes in till
den som ville se den döde, därefter pinnades
(skruvades på senare tid) locket fast, och man
började spunga, därpå följde tal, efter förriga,
och därefter, Fader vår och välsignelsen. Då gjorde
sig bärarna i ordning och lyfte kistan, (som alltid

bars med följanden före.) och den som höll till
gick sakta före och sjöng en psalmvers. Tex. Så vandra
vi all världens väg, eller jag går emot döden var
jag går eller, jag går till himlen var jag går, om
jag vill jag följer. En Andreas Holmqvist,
Andreas Olsson, Nils Gustav Johan Hörberg m fl.
Liden var höglidlig. Kven om körväg fanns intill
huset, och på snare tid hördes, bars likväl kisten
så länge sången varade. Några sk. singel i brist på
Förut nämt att man kastar likvatten efter den dode
för att han ej skulle komma igen. Bärare kunde
vilka som helst vara. På 1880 till bars Anders i
Glädjedida av sex vuxna söner, temligen ovanligt.
Sånds likfölje ordnades alltid så att de närmast
sorgande gick efter kistan, därefter förnärmsta
gästerna och efter dem allmänheten, någon
ordning i led eller rader brukades ej. Under
vägen till kyrkan såldes många till likfärden.

Presterna förskinner numera, dock ej alltid, för fattiga och mindre bemärkta presternas. Stängerna äro svarta, fejra em i släma: reunda och 2.25 m långa, i övre änden en vit rund knapp därpå liknande en ihoptryckt krona. Tvänne svarta band bundna vid övre änden. Presterna har nog ej brukats här mer än 25 år. Både presterna bäras på en histen. Något grovkors har jag ej hört om- talas här, ej heller förgångare. Någon som gick på en och gång, ej brukligt. Några grätkors ej här, ej heller muskhar. Kvinnor och barn voro med men oftast i slutet på begravningsföljet. Alla foljde med till, eller värdsten av graven. De allra värnast sörjande kvinnorna hade gärna någon manlig i sällskap. De man bar de döda på bår, fick det göras upphåll för att inte medbragd mat och druck, men ej på bestämda ställen. Huru men nära två mil var det ju nödvändigt.

nr 18

Kistan behöfde, och fick ej, sättas på marken
enär det fanns ben på bårn. Man bar kistan fram
till kyrkogrunden där bårn ställdes, så ännu senare,
då kistan to av vagnen och bårs med hängkläde (listor)
och ställes på pellar, tillsklo klockorna ringa. Då man bar
på bårn inväntades y ringningen genom att stanna. När för-
tiden då de flösta begravas söndags, ringes det när
likfärden börjar synas och man bår kistan direkt
in i kyrkan utan att sätta den på pellar vid grunden,
för möta prästen och kantor vid grunden, just
som klockorna började lyda, och båda vände åt
kistan sjöng första strofen på en psalmsvers, ^{vänster} ~~och~~ båda
vände, åt höger d. v. s. så att kantor kom till vänster
sjungande under sakta gång, mot graven. Ofta sjöngs
Då vandra vi all världens väg den ene med den andra
eller jag går mot döden vart jag går, eller kom
jordens barn och du är din bortgång att besinna.

nr 19

Vid yngres begravning. Stamma ungdom och här till.
vid barns begravning. Till du som menlös fann din
grav för ären. Kantorn har ej brukat möta på vägen.
Siden har varit nästan lika för alla. Den sista s. k.
sjelvapelling ~~som~~ jag minns, var Ingrid Lisa Ekström,
som blivit begravd (i tysthet) 1878-79. Hon
blev skjutsad till kyrkan, och lyft över ringmuren
efter solens nedgång. Inga klockor fick ljuda, ingen
jordfästning, man fick läsa Fader vår, och välsignelsen,
och därefter fylla igen graven, som skulle om
möjligt jämnas med jorden. Ingrid Lisa var i
20 årsåldern. Begravningsleden var sådan förr.
Någon som blivit begravd reent i kyrkan känner jag ej.
ej håller runt graven. Jordfästning förättades nästan
alltid på söndagar och då i samband med högmässa
endast någon "bättre" begravdes en vardag, och jag
tror, oftast fredag. Att jordfästa i kyrkan började
nog först på 1900 talet, men som som var den första

kan jag ej säga. Troligen kyrkohorde Lunge eller Kh.
Beurde. Nu förkommer knappast någon skillnad
vid jordfästning. Begravningsmässan har inte alltid
varit lika för alla, det har varit avgift, men är
ej nu för jordfästning i kyrkan. Vid s. h. finare be-
gravning brukas ljus och blommor på altaret och
granar framför, samt altarsingen klädes i svart.
Likprädikan har nog ej hållits sen 90 talet. Den hölls
från prädika stolen efter prädikan. Numera hålles
talet av prästen före jordfästningen. Förr var det
föruut med avgift att få likprädikan, och ju
högre avgift ju bättre tal och beröm. Tal av
bekanta eller vänner till den döde hölls nog ej
förrän i slutet på 1800 talet. Tal förkommer
nästan alltid vid gravnen av någon. Lång före-
kommer ofta vid gravnen nu, en sång eller psalmsörs
Att man kastade jord på kistan efter de tre skyff-
larna känner jag ej. men begravningsfolket fyllde igen
gravnen alltid förr.

h 21

De st. hemsvidda små raka spader, med runda
raka skaft, voro alltid lagda på jordhögen. För att
av begravningsfolket användes att fylla igen graven.
oftast när det var dyrt. blottade manliga huvudet
och kvinnliga nej till avsked. Så gick man in i
kyrkan, oftast kom man ej längre än i vapenhuset,
(våkenhuset) emän dörrarna var stängda, tillas syns-
bekannelsen var lätt, så gick oftast var och en
till sina resp. bänkar. (Dessa skiftades varje nyfär)
Att kasta ner blommor i graven började nog på 70-80-talet
Kistan kom någon gång nu stå kvar under högen; men
oftast härs den ut till graven efter jordfästningen.
Begravningsfolket skufflar ej igen graven på de senare
30-35 åren. De sörjande hade ej särskilda platser förr,
men nu brackar dem sitta långt fram i kyrkan
då jordfästning sker i kyrkan. Förr var ordningen
sträng, att män och kvinnor sett var sin sida.
De sörjande reser (kast) sig med förs. vid alla tillfällen.

Före och i min barndom lästes s. k. pårsonaler
dem hade så vitt jag vet, prästen skrivit själv, efter
anmodan. dessa lästes från prädestolen efter predikan.
upphörde nog på 80-talet. Spölingning ringdes så snart
bed Tide prästen kunde komma, och man kunde
samla ringare. Den någon dag tre kl 9 fm kunde ej
ringas för än nästa dag kl 10 Min farfar och farbror
som både var kyrkväktare bodde en halv timmes väg
från kyrkan, och även väktaren efter dem, något längre.
Någon gång kunde prästens dagsvärkare, som alla
kunde ringa, sköta om det på prästens befallning.
Några som skulle ringa var ej brukligt utom väktaren.
Mindre vana ringare fick vara tre men vana endast två.
Manliga eller kvinnliga var ingen skillnad, ej heller
rika eller fattiga. Ingen klämtning. För barn intill
10 år ringdes endast lillskolan annars både. Då
trampades blockorna, man stod i gemenskap med
blockans axel. Nu är det ringverk och en kan

ringa både, fastän ljudet är nog inte stort mer än
halvton. Vid själaringning brukade alla manliga,
som hörde klockarna blotta sina knäknä och
gärna stanna till lite, kvinnorna noga, så alltså
vid kyrkklockars ljud. En vecka sedan i äldre
tid lättes mindre ^{starkt} höra, har jag hört besättas.

Ringning vid gravöppning har ej brukats.

Vid begravning, har gjorts, görs ännu ringning
förutom för spelningar för. Väktaren
ringde vid alla sådana tillfällen, utan avgift,
men s. k. Testamentringning, efter begravningen
betalades för tre dagar (50 öre) ^{per} ringdes y för alla
förr, men nu, på 1900-talet ringes för alla.

Tacksägelseringning förekom efter högmässa då
vägon solidit dagen för, och själaringning ej
kunvat skil, ringdes, då i samband med tack-
sägelsen. Annars ringes, eller har ringts eller
klämtats vid Tacksägelse (Tillkännagivning)

Att likföljet togit annan väg hemåt vet jag ej, annat än i det fall då mindre genare vägar fanns, som man ej kunde färdas med liket.

Att man skulle gå eller bära fort hem vet jag ej, men blev dock ofta så. Ingen särskild ordning i procession vid hemfärden. Några tyder eller dyli. känner jag ej. S.k. vaktvakt, (därmed menades begravningskalas) har brukats under min, och mina förälders tid, och hölls efter begravningen, dock bjöds före avfärden från den dödes bostad, alltid någon förtäring. Värdskepet sköttes av någon släkting eller granne. Som förut nämnts, bjöds, släktingar, grannar och som det förskann, underlydande, mycket sällan prästen. Kalaset hölls så vitt möjligt i den dödes hem, eller i brist på utrymme hos någon nära intill. Längar och möbler var gärna täppta i vitt och bordet dukade med vita dukar, på senare tid även något svart.

Någon traktering förskans vid nästan alla begravningar. För långt tillbakas brukades gudas Brödbäcken eller ärtsoppa som huvudrätt, något sällan stuvade brenna eller vita bönor, det fanns näml: vita bönor i samma storlek som brenna bönor. Till fisk, kaviar eller kött till. Något smörgåsarbord särskilt förskans nog sällan, men smör och ost på samma bord. Som dryck var det hembraggt öl eller dricka jämt brännvin, ej att glömmas någon gång glögg. Brännvinkor av olika slag bjöds samt de av gästerna medförda förningarna, som bestod framför allt av vit (risgröt) gröt, som kunde vara en eller två till tre eller mer, dessutom sötost, ostkaka, brynost, chokost. I början på 1800-talet togs även brödbäcken med som förning (ber: av far). Tidens med förning har brukats nästan ända tills nu. Gröt, ostkaka och sötost var, nästan alltid på s. k. grötfat, av tunn, 40 o. 45 cm vid och 5 cm höga.

Begravningskonfekt Torde ha börjat på 50 a 60-talet
i min beräknings-tid 70 a 90-talet fanns nästan alltid
vägen eller några som hade sådana med sig.
Klädda konfekt var en bit socker, rund eller flat,
sockret arbetat och med pepparmyntsolja blandat
flata omk. 4 x 3 cm och runda omk. 4 x 1½ cm. Dessa
klädda med svart och vitt papper med klippa
fransar i båda ändar. En annan sort konfekt
var flata större bitar 5 x 10 cm ungefär 8 m tjocka
båda i halvmåneform, eller också lite vridna,
med den klödes namn eller bokstäver, sprutad
på av färgat svart socker med en s. k. sprits
datta fastnade av sig själv. Anna Johansson i
Osvalöv höll under många årtionden, nästan hela
församlingen med begravningskonfekt under
senare delen av 1800-talet och något in på 1900-
talet då den försvann. Jag vet ej när man
började använda vin, men säkert ej före 1875.

Allt dricka den dödes skål ut jag y ha för-
kannit här. Det var brukligt att läsa till
och från maten och därefter sjunga en psalmsvers
vid en makas eller makas död. Tung blir den
väg och mörk den kväll, jag ensam här skall
vandra, och vid andra begravningar. Kristna
medan vi här vandra låtom oss på fädrens vis.
Bem som helst kunde läsa till och från maten
och börja en psalmsvers, men var den med som
sjungit den döde av gården, gjorde han det,
eller också om väkaren var med. Kalaset
varade olika länge från ett par timmar till hela
natten, allt efter rum och mängd av folk.
Någon vakant plats vid bordet ut jag y om.
Kunnas tillgå det y på samma sätt som för, dels
har man y så stora stigar att dricka bord uti och
dels är det förenat med stora kostnader efter nutida
fordringar. Kalaserna, om de skall vara sådana,

hållas i hemmen men i långvariga. I senhällen äro
de nästan alltid på något hotell eller pensionat och
betalas pr thevet. Kartspel vid begravning har jag ej hört
och håller dens. L.h. eftergillan förkam alltid förr
vid större eller de flästa begravningar bjöds alla
som hade risat d.o.s de som strött ris på vägen
där likfärden gick eller körde, och det var stundom
många, samt några fattiga bekanta omkring.
Gamla räkningar vet jag ej om, men väl slutsumma
för begravningskostnaderna, som naturligtvis var
mycket olika från 30 kr till något hundra.

Ersättning vid begravning, då begravningen var
i samband med Lögmsässa var ingen, utom till
prästen för likprädiksen, och den var efter råd
och starkhet, ju mer betalt ju bättre bel. d.o. 15 kr
Klockaren fick någon gång betalt för han sjöng
upp liket, men inte alltid. På senare tid
då jordfästning förrättats i kyrkan har det

varit angift för kyrkans slädning klädning, och
alltid för testamenteringning, Hur mycket det är
nu vet jag ej men förr var det 12 skilling till kyrkan M: 29
och 12 skilling till väktaren. Väktaren grävde alla
gravar. Men farfar fick 3 a 5 delar för en grav-
öppning, men på vintern då det var djup fjäle
fick det betalas ändå till 9 delar (1 del = 17 äre)
och ändå kunde det hända, att de som ville ha
gravnen grävd fick hjälpa till, dålig verktyg som
då fanns. Till ringare, bärare och prästöverande,
om det förskom, betalades ej. Till bakerskan
kunde hända ventades dricks. Det hände, att man
gav några fattiga mat eller kläder efter den
döde, men allt efter råd och sinne.

Kyrkogården är inhägnad med grästommur,
lodrät på yttresidan, lutande på innersidan
och beklädd med torv och gräs inåt. Omk:
1 1/4 häg på yttresidan. Den som hållt kan

bedäkt klättra över muren. Fåkra grinden av
järn, smidda av Johannes i Öhult, hemsmed
och gjorda före 1875 då jag först minns den. Två
trappsteg av gråsten leder upp till kyrkogården,
som varit helt schaktad och är nästan plan.
Något underhåll i muren har ej förekommit,
men ej väsentligt tuktad sten. Den har varit
mycket bra lagd. Stora länningar växer emellanför
muren. Endast en ingång, denna kallades förr
pallarna, detta av att pallar (små bänkar)
var uppsatta nedanför grindarna att sätta
kistorna på. Tills blockerna ljöd och prästen och
klockaren kom. När min far begravdes 1901
var det två kistor bredvid varandra, två äldre
makar. Gustav på Svenstorp och hans hustru Elsa.
Kyrkogården var ej, eller är, indelad och inga sär-
skilda släktgravar inbäddade. Alla lantbrukare
jordägare och händer, begravdes på höger sida

en uppgiften, söder om kyrkan. (Kyrkan ligger i öster väster) Närmast ringmuren de förnämsta i församlingen och så fortsatte man i linier och är nu snart framme vid östra ringmuren för alla torpare, tjänar, backstugullare och fattiga grävdes vid östra ringmuren och här fortsatt på vänstra sidan (norr om kyrkan) och för många år sedan kommit till västra ringmuren, och här nu för andra gången kommit förbi mitten.

Kyrkan är mitt på kyrkogården, och man stod dag 1880 och ligger begravd på norra sidan mitt för S. K. tvärgången. Kyrkan byggd 1835 Kåpta platser har ej förskammit för en början på 1900 talet.

Någon särskild plats för barn fanns ej. Dödfödda barn eller ofullgäagne bruckade läggs vid sidan i en annan grav, man grävde in ett litet rum vid botten av en nygravd grav. Spelspillinger begravdes intill ringmuren på väster (västra muren) sida. Det har inte förekommit på omk 70 år.

Högra sidan av kyrkogården var förmämst, väl därför att de förmämsta började begravas där, och höger är väl i västen allting förmämst. Någon grav i kyrkan finnes ej. De mest förmäma har begravts på gamla kyrkogården, som är 150 m väster om den s. h. nyas.

På sommaren kunde graven grävas så fort man ville och kunde, men på vintern vid stark kyla fick räknas med att få den färdig först till begravningsdagen, för att ej jordhögen skulle frysa till värre än att det gick fylla igen graven, dock ofta vräktis ner så stora tjälklumpar att kistan skadades. Var man försiktig, kastades lös jord på först. Påktären brukade gräva, men fick skaffa hjälp vid vissa tillfällen, om det förekom 2. a 3 gravor vid djup tjäl. Graven skulle vara 3 alnar 180 cm djup. Ben som påträffas läggs åter ner i sidan av graven och med lite jord på. För talade om att min farfar kunde samla upp de funna

benas i fennan och bära dem utanför ringmurarna
till en skräphög. Den gamla kyrkogården är mycket
liten och fick grävas om ofta, så det kunde hända
att han högg sönder kistan som påträffades och
dessa delar bars till skräphögen. I min fars ungdom
(snart 100 år sen) hände det att han hjälpte till
att gräva, och då kunde träffa på beakt så att
måste upp ur graven, då fick han det tillmötet
"du ska va en stackars". Någon mistake gång
före 90 året kläddes graven med granris, maffar
efter dess blir man alla graver. Sundning y här
Begravningsgästerna brukade alltid fylla igen graven
till mot slutet av 1800 året, men sedan har väktarna
gjort det. Spederna var församlingens. Några tydar
känner jag ej. Graven smyckades efteråt. Kortare
eller längre tid av släktingar eller vänner, men
många aldrig. Gravarna äro i öster - väster. Jag har
hört berättas, att vid uppståndelsen kommer

nr 34

alla att få höra besöken från öster som är ~~en~~
~~en~~ solens uppgång ju det har hänt att man fått
gå ner i graven och kasta upp lite jord för att
sänka ner kistan. Någon ständigt öppen grav vet
jag ej om. Av gravvårderna finns det olika slag, på gamla
kyrkogården finns gjutna järnkors, gjutna i Huseby, dessa
jämde marmarsten torde vara de äldsta. På nya
kyrkogården finns nu intet järnkors, men i min barndom
fanns två smidda gravvårdar av järn dessa var båda
gorda av smederna Håkan i Möcklebytt och
Smeakallen. De hade var för sig gjort dem till sina
egna gravar. De var båda ungefär lika. En ständigt
att sitta i jorden därpå fästad en nästan liksidig
triangel, varje del ungs 80 cm, mitt på triangelen
en tvärsli vågrät. På denna vågräta slä var fästade
hummars och smidestång i ungs halvt vanlig storlek,
dessa var nitade fast, överst på toppen var en slags
krans och i denna två bokstäver, också smidda.

nr 35

Dessa var initialerna för dem som vilade i graven.
 i treangeln hängde smidda löv och hjerten i små
 smidda ringar, löven vörde sig för varje vändfläkt.
 Dessa värder rostade upp de de ej underhöllas, och
 äro borta för 50 år sen. Dessa stod på höger sida
 på nya kyrkogården. Kors av trä fanns på båda kyr-
 kogårdarna i min barndom, men äro nu borta.
 Suci kors kunde finnas på barngraver annars ingen
 skellenad. De kallades gravkors. Korset var enq-
 en meter högt över marken, ofta formen av ett klä-
 verblad på de tre ändarna, såvitt jag minns fanns
 endast ett träkors med tak över (tre smida bräder)
 Värder av gjutjärn varo något större än kors av trä
 men i öfrigt ungefär lika. De torde varit 12 a 15 m.
 Gucke med mycket gröna kanter på alla ~~kanter~~
 Förste värden av sten högs i grästen av Johan i
 Sandheden om 1875 numera äro alla av slipad granit.
 Den förste värden av slipad granit var nog en som

sattes på en handlande Carl Nilssons grav från
Klövskult. Numera får y sättes höga gravvårdar.
Ingen med foto o. d. Dit har funnits träkors med
målad svart text på vit botten. Länd thurs dina
änglar ut att själar på vid Tidens slut av dem
till himlen föras, se psalmboken. Gravvårdar har ännu
y blivit flyttade, endast de som restet eller restat.
En gravsten fins med inskrift på både sidor ut
olika gravar. Gravkullar växla med jämnade gravar
på kullarna planteras ofta blommor, man mest s k
vintrgrönt, som som börjat okänt. Nästan de flesta
gravkullar oavdade. Ut plantera vintrgrönt
på kullarna var sed därför att det stod sig
länge och turrade föga vård. Låga blommor i
glas har nog bruckats 60-70 år. De gravar som äro
angivna av stinsonkel bruka brattes av anhöriga
till pingst brukar gravarna ses om, annars ingen
särskild tid. Endast väktaren ser till någon grav

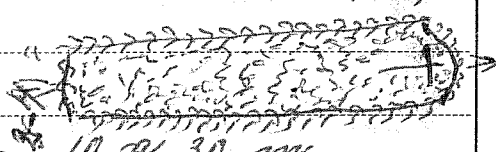
nr 37

på särskild tillägelshet, och där betalt därför.
Pärkransar är berättigt, de kom nog i bruk på
80 talit. Köptes i affärer där kistor såldes de lig på
gravar året om. Brinnande lys på gravar okänt
ej heller julgran. Eldbegängelse har ännu ej
förkommit i församlingen religiös och även
andra skäl är emot. Någon särskild folktrö om
kyrkogården känner jag ej, endast att den eller jorden
ej borde bortföras, och den som lade sig att sova
inom murarna, sov lugnt och fridfullt.

En mindre begravnings^{plats} (enligt folktrö och sägen)
finnes på Bisterhöftens ägor i Tränsås. En med
sten inhägnad plats mycket liten. Skall ha
begagnats vid någon farst. Den är nära en
mil från kyrkan. och i nästan vilde terrängen
En becke som ännu kallas galjabacken fins
7 km från kyrkan, men inga spår efter gravar,
men forngravar fins ett tiotal inom församlingen

Bårhus eller kapell fins i På begravningsdagen
ströddes, om sommaren löv och blommor, på
vintern fintackat grenris både i rummen och
på gården samt ett längre eller kortare stycke
på den väg färden skulle gå. Att risa vid
hummor har brukats sedan min och minas
föräldrars tid, således hundra år. På senare
årtionden sättes in allt av mindre omk. 2 m
höga grenar, längre eller kortare vägstycken
dessa grenar brukas på senare tid knäskas
vägre dm. från toppen till 45 grader, detta
gör att betyda sorg och att vägen har
brutits ut från hummet. Det har länge brukats
och brukas ännu, att de som har vid vägen,
och även vid vägsid, risar där likligt gör.
Någon gång kunde alla som bodde nära vägen
~~har~~ ha risat, längre eller kortare bit på vägen
på mer än en mils (gl. mil) avstånd från kyrkan.

nr 39

Närmast grennar eller bybor risade alltid.
Risningen gick så till, att man lade hela grenar
av gren 40 a 70 cm långa, men ej vida, gren efter
gren, något instuckna i varandra på både sidor
^{på} vägen, och inuti denna som finhackat
grenris. I stället för hela grenar kunde man
lägga en rann av finhackat ris, man lade då en
ganska rak sträng till rann. Man strödde också
ris direkt på vägen utan inramning. I risningen
lades ofta ett kors av ris eller blommor (s.s.)
Risades strax före likläget hem.
Ejende och körande åktade
ris och blommor, om möjligt. 10 a 30 m
Risningen var en hedersbevisning, kanske någon
gång för att bli byden dagen efter. Grenar eller
äreportar vid vägen förekom ej, inte heller någon
som strödde ris före likläget. På ett ställe nära
vägen i Gustavpers skog kallat Systerstro var en

nr 40

offerhöj, där vägarande hade lagt en risgren eller
en sten eller dyl: sedan var i min barndom
nästan bortlagd, men kunde ändå stå vägen
äldre offrade. En mindre hög av små stenar
fins kvar, men den yngre generationen vet ej
om den. En gärsare skulle där ha mördat
sin hustru. Han skulle ha gift sig på en
annan trakt och var på vandring till sin
hembygd. I min första barndom stod ett
litet kors vid vägkanten i Ljåbro skog, där
hade en 11-årig gosse, son till Nils Fager i
Abbaraslätt, fått vadlöss över sig dött. Oxarna
hade varit törstiga och gick ut i ett kärr
för att dricka. När oxar blev törstiga lät
de sig ej styra. När eller när begravningskransar
kom i bruk känner jag ej det har varit brukligt
över hundra år. För gjordes kransarna av gren
och lingonris, en sammansatt blandat med blommor.

Nr 41

Vi äger en minnestavla 37 x 40 cm med två små
barnkransar i, dessa äro från min hustrus barn.
Kransarna äro gjorda av papper och perapenrade?
Gjorda av en fru Nystöm. Minnestavlan förvarades
i hamnen i kyrkan. "Kransledarna" gjordes av
en snickare Perren på Linsnäs. Han hade haft tio år
i Karlsborg för drif. Förr hade man inga andra
tecken för sorg än svarta kläder, men i slutet på
1800 talet fanns det sorgband på hatten, och nu ett
band på armen eller kavajslaget. Olika bredd
på sorgband fanns. Sorgband på armen har varit 25 cm.
Förr hade männen svarta vadmanskläder och höghatt
eller svart mössa. Kvinnorna hade svarta klädningar
svart silkläge på smara tid svart hatt och slipa.
vit underkjol, något syntlig medtill och kantad med
spets eller "kantiljer" vit nådduk i händens lörd
till. Barn y särskilt sorgklädda förr. Sorgtid
förskom y närmast bland allmänheten.

012 42

Borgerlig begravning ej annan bruklig ej heller någon begravning av ardenssysskon. Inom församlingen finns ej någon fackföreningsfana, således ingen begravning med dylikt. Jag tror att en sådan fana skulle få följa med in i kyrkan nu, om säkert ej förr. Nu har ju de flästa präster fått följa med tiden även om den saken. Det är annars brukligt här i orten att fanan sänkes över kistan i groven tre gånger. Numera är det ingen skillnad på vanlig eller militär begravning. Tutet högre befäl har, eller har bott, i församlingen på långa tider. Den siste militär begravningen var efter en soldat Käck omkr. 1845. Då paraderade under en korpals befäl, ~~de~~ paraderade samtliga inom korpalskapet 18 st. Då sköts två salvar med fyra gevär i varje, ned i groven. Klädseln var alltid, stor parad-dräkt vid begravning.

ACC. N:R M. 11254:43.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Någon ej Svensk medborgares begravning har nog
ej förekommit. Någon begravningsskisse finns ej här.
ej heller begravningstypenär

nr 43